

DE ROMANOV KODAKS

Opname (1916) uit categorie 2. Waarschijnlijk dezelfde camera als op foto 2 en dus een no. 2 Bulls-eye. Doordat de bovenkant of linkerkant niet te zien zijn, is echter niet met zekerheid te zeggen dat dit geen no. 2 Bullet of no. 2 Flexo is.

Keizerin Auguste Victoria van Duitsland, Koning Victor Emanuel III van Italië, Koningin Alexandra van Engeland, Keizerin Maria Feodorovna en Keizerin Alexandra Feodorovna van Rusland en onze eigen Koningin Wilhelmina: allemaal namen van keizerlijke en koninklijke amateurfotografen uit de jaren rond de eeuwwisseling. De fotografie was populair aan de Europese vorstenhoven! Bladerend in fotoboeken over deze tijd ziet men vorsten en vorstinnen, prinsen, graven, hofdames en officieren met hun camera's, in veel gevallen Kodaks. Vooral de Romanovs nemen hierin een prominente plaats in. Wanneer men echter over hun fotografie iets meer wil weten zal men nagenoeg vergeefs op zoek gaan naar informatie.

In het volgende artikel tracht ik een eerste invulling te geven aan de nadere bestudering van de fotografie der Romanovs, door een (gedeeltelijk) antwoord te geven op de vragen: welke Romanovs gebruikten welke camera's en wanneer?

Dat mijn belangstelling vooral uitgaat naar de Romanovs heeft enerzijds te maken met hun gebruik van Kodaks en mijn eigen specialisatie in vroege Kodak camera's en anderzijds met het feit dat er over hen voldoende foto's en boeken gepubliceerd zijn, die als bron gebruikt kunnen worden.

Door: Jos Erdkamp

Het onderzoek

Om te beginnen heb ik een overzicht gemaakt van foto's waarop leden van het gezin Romanov met hun camera's te zien zijn. Deze lijst van ongeveer 50 foto's is alleen gebaseerd op boekillustraties omdat ik helaas geen onderzoek heb kunnen doen in fotoarchieven verspreid over Rusland, de Verenigde Staten en Europa.

Met uitzondering van enkele in boekvorm gepubliceerde teksten heb ik om deze reden ook geen geschreven bronnen uit archieven kunnen gebruiken, zoals: dagboeken, brieven, rekeningen, etc...

Uit literatuuronderzoek bleek dat er waarschijnlijk geen enkel boek of artikel over de fotografie van de Romanovs bestaat. In enkele boeken wordt alleen zeer in het kort hierover iets vermeld. In één boek wordt gezegd dat de familie Kodaks gebruikte, in een ander boek wordt de naam Brownie genoemd. Dit laatste is echter zichtbaar onjuist.

Contacten met personen, waaronder enkele auteurs, musea en archieven leverden weinig gegevens op. Pogingen om goede afdrucken van foto's te verkrijgen (kopen) waren nagenoeg allemaal tot mislukken gedoemd.

Een korte schets van het gezin Romanov

Nicolaas II trouwt op 14 november 1894, hetzelfde jaar waarin hij tsaar wordt, met de Duitse prinses Alice von Hessen, die daarna Alexandra Feodorovna genoemd wordt. Op 3 november 1895 wordt Olga geboren. Daarna volgen nog drie meisjes, Tatiana in mei 1897, Marie in juni 1899 en Anastasia in juni 1901. Tot grote blijdschap van de familie wordt op 30 juli 1904 een troonopvolger geboren. Deze Alexis lijdt echter aan hemofilie. Dit beïnvloedt in grote mate het privé-leven van het gezin Romanov en het lijkt dat vooral Alexandra gebukt gaat onder de zwakke gezondheid van Alexis.

De Romanovs verblijven gedurende het jaar in verschillende paleizen, zoals Peterhof in de zomer en het Alexanderpaleis in de winter. Aan het einde van de winter gaat men vaak naar Livadia om van het aangename klimaat van de Krim te profiteren. Als vakantie maakt het gezin in juni een cruise met hun jacht de 'Standart' naar de Finse wateren.

Nicolaas maakt lange werkdagen en benut zijn vrije tijd voornamelijk om bij zijn vrouw en kinderen te zijn. Alexandra heeft meer gelegenheid om zich met het gezin bezig te

houden. Na de ontdekking dat Alexis aan hemofilie lijdt breekt voor haar een moeilijke tijd aan en haar eigen gezondheid wordt steeds slechter. Ook trekt zij zich steeds meer terug uit het officiële leven. De kinderen groeien op in een relatief geïsoleerde omgeving, temidden van hofdames, adjudanten, leraren en bewakers. Soms nemen Alexandra en de kinderen deel aan herdenkingsplechtigheden of ontvangsten van belangrijke buitenlandse gasten. Bezoek van familie en andere gasten en vooral de vakantie op de 'Standart' vormen hoogtepunten in het leven van de kinderen. Vanaf de abdicatie op 2 maart 1917 verblijft het gezin in gevangenschap. Eerst in hun paleis in Tsarskoje Selo, vervolgens van augustus 1917 tot april 1918 in Tobolsk in Siberië en daarna in Jekaterinburg. Op 17 juli 1918 (nieuwe tijdrekening) worden Nicolaas II en zijn gezin door de communisten vermoord in Jekaterinburg.

Identificatie van de camera's

De groep van 50 geselecteerde foto's waarop camera's zichtbaar zijn, is te verdelen in drie categorieën.

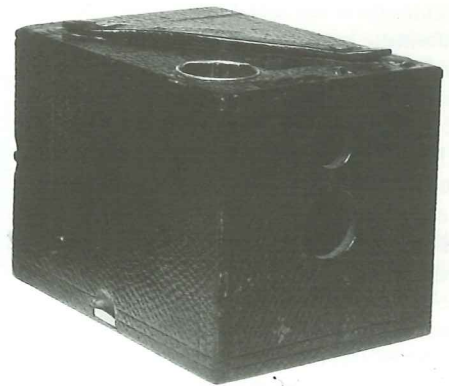
De eerste groep biedt voldoende aanknopingspunten om te komen tot een eenduidige identificatie.

Daarnaast is er een groep foto's waarbij de aanwezigheid of exacte plaats van onderdelen niet zichtbaar is. In deze gevallen blijven enkele modellen tot de mogelijkheid behoren. Het betreft hier altijd Kodak boxcamera's.

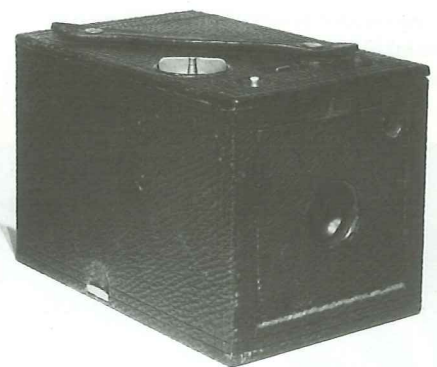
De derde categorie foto's laat alleen raden dat er een camera aanwezig is, waarbij men alleen kan herkennen of het gaat om een box- of om een balgcamera. Uitspraken over merk en model zijn hier niet mogelijk.

Het identificeren van Kodak modellen op foto's moet gebeuren aan de hand van zichtbare kenmerken. Enkele Kodak boxen uit de betreffende periode lijken echter veel op elkaar, zodat meerdere onderdelen op de foto zichtbaar moeten zijn voor een eenduidige identificatie. In het overzicht zijn de belangrijkste kenmerken van deze camera's opgenomen en hieruit is af te lezen welke gemeenschappelijke kenmerken de camera's hebben en op welke punten ze van elkaar verschillen. Er blijkt ook uit dat er geen twee camera's zijn, die precies hetzelfde uiterlijk bezitten. Dat het ondanks deze verschillen niet mogelijk is de camera's op een aantal foto's eenduidig te benoemen is vaak te wijten aan de kleine, vage en/of donkere afdrukken. Soms is ook maar een deel van de camera zichtbaar of de verkeerde kant, waardoor de positie van onderdelen niet te controleren is. Indien de originele afdrukken bekeken konden worden zouden hoogstwaarschijnlijk meer camera's geïdentificeerd kunnen worden.

1. Deze Kodak boxen lijken zoveel op elkaar dat vaak niet met zekerheid te zeggen is welke camera op een foto te zien is. Door vergelijking van bepaalde details is identificatie in sommige gevallen wel mogelijk.

1a no. 2 Bulls-eye, no. 2 Bullet

1b no. 2 Bullet Special, no. 2 Bulls-eye Special

1c no. 2 Flexo, no. 2 Falcon

De Romanov camera's

De foto's van categorie 2, die duidelijk genoeg zijn om te herkennen dat het Kodaks zijn maar niet voldoende informatie bevatten om een model aan te wijzen, laten één of meerdere van de volgende camera's zien:

- no. 2 Bulls-eye
- no. 2 Bullet
- no. 2 Bulls-eye Special
- no. 2 Bullet Special
- no. 2 Flexo (of no. 2 Plico, dat een andere

naam is voor dezelfde camera)

- no. 2 Falcon

Een of enkele van deze modellen werden dus door de Romanovs gebruikt. Naast de zichtbare aanwijzingen kan men ook rekening houden met waarschijnlijkheden. De produktiedata van deze modellen liggen vaak vele jaren voor de datum dat de foto gemaakt is. Alleen de no. 2 Bulls-eye en de no. 2 Flexo werden nog gemaakt in de tijd dat de kinderen Romanov begonnen te fotograferen. Waarschijnlijk vallen de andere modellen dus

af, maar zeker is dit niet. De jongere dochters droegen bijvoorbeeld ook wel eens kleren die de oudere te klein waren!

Gelukkig zijn er een aantal foto's die voldoen de informatie bevatten voor eenduidige identificatie. Hieruit blijkt met zekerheid dat Alexandra, Anastasia en Olga of Tatiana een no. 2 Bulls-eye gebruikten.

Foto 1:

Een opname van de bovenkant van een no. 2 Bulls-eye, met alle voor identificatie noodzakelijke details, is te vinden in het boek: 'Nicolaas II en zijn familie' op pagina 21. De opname is niet gedateerd maar is waarschijnlijk rond 1910 gemaakt. Alexandra zit in een rijtuig en houdt de camera in haar hand. Duidelijk is de filmtransportsleutel in de verdiepte opening te zien, waardoor de no. 2 Flexo en no. 2 Falcon afvallen als mogelijkheid. Zeer goed zichtbaar is ook de zoekeropening midden boven de lensopening en de ronde inijkopening van de zoeker bovenop de camera. Bij de no. 2 Bullet Special en no. 2

Foto 1. Keizerin Alexandra Feodorovna met een no. 2 Bulls-eye. De originele opname is gedetailleerder, waardoor ook de lensopening en zoeker in het voorfront zichtbaar zijn.

Foto 2. Anastasia met een no. 2 Bulls-eye.

Bulls-eye Special bevindt de zoeker zich op een andere plaats en de no. 2 Bullet van na 1895 heeft een vierkante inijkopening. Er blijft dus alleen de no. 2 Bulls-eye als mogelijkheid over.

Foto 2:

Een van de meest duidelijke opnamen van een no. 2 Bulls-eye is gemaakt in 1911, aan boord

van het keizerlijke jacht de 'Standart'. Het is een groepsportret van de tsaar, de vier grootvorstinnen en tsarevitsj Alexis. Anastasia houdt de camera losjes bungelend aan de draagriem vast. De voorkant en bovenkant zijn goed zichtbaar. De filmtransportsleutel in de verdiepte opening, de positie van de zoeker midden boven de lensopening en de ronde inijkopening van deze zoeker maken eenduidige identificatie mogelijk.

Bijzonder is een langwerpige horizontaal geplaatste plaatje onder de lensopening. Waarschijnlijk is dit een naamplaatje van de leverancier. Een soortgelijk plaatje is op meerdere afbeeldingen te zien. Dat het niet altijd dezelfde camera betreft concludeer ik uit het gegeven dat dit plaatje soms helemaal aan de onderrand zit en soms vlak onder de lensopening.

De hierboven beschreven foto is te vinden in: 'Nicholas and Alexandra: the family albums' op pagina 116. Als u dit boek ter beschikking heeft zou u ook eens naar pagina 117 moeten kijken. Een van de officieren in het groepsportret houdt een no. 4 Bulls-eye Special op schoot. Deze camera is veel zeldzamer dan de no. 2 Bulls-eye.

Foto 3:

Verder is er nog een opname uit mei 1914, waarop Olga of Tatiana een no. 2 Bulls-eye vasthoudt. De zijkant met schuifje onder in het midden en de voorkant met zoeker boven de lensopening wijzen op een no. 2 Bullet of no. 2 Bulls-eye. Het ontbreken van het deurtje voor de plaathouder sluit echter de no. 2 Bullet uit, zodat alleen de no. 2 Bulls-eye afgebeeld kan zijn.

Deze foto is te vinden in: 'Nicholas and Alexandra: the family albums', pagina 184.

Foto 4:

Dit is een opname van Alexandra met een boxcamera, gemaakt in juli 1909 te Peterhof. Zij houdt de box zo vast dat de linkerkant van de camera recht in beeld is en er dus weinig of geen perspectivische vertekening optreedt. Verder is er alleen het schuifje te zien, in het midden aan de onderrand. Hieraan kan men zien dat het geen Flexo of Falcon is. Bij de no. 2 Bulls-eye Special bevindt dit schuifje zich meer naar achteren. Er is bovendien geen deurtje aanwezig voor de plaathouder, zodat de Bullets afvallen. Als mogelijkheid blijft er alleen de no. 2 Bulls-eye over. Deze foto is gepubliceerd in: 'Nicholas and Alexandra: the family albums' op pagina 86.

Foto 5:

Naast de no. 2 Bulls-eye's en eventueel andere boxcamera's werden ook totaal andere modellen gebruikt. Behalve een foto waarop zichtbaar is dat Alexandra een balcamera gebruikt, is er een opname van Alexandra met, hoogstwaarschijnlijk, een no. 4 Panoram Kodak.

De herkenning van een Kodak Panoram is niet zo lastig als bij een Bulls-eye. De langwerpige box-vorm met roterend objectief en de typische vorm van de klep aan de voorkant maken identificatie gemakkelijk. De drie modellen zijn ook goed te onderscheiden, zeker omdat de 3A niet in aanmerking komt vanwege de introductie, die pas enkele jaren na 1919 plaats heeft gevonden en omdat de no. 1 Panoram veel kleiner is dan de no. 4 (14). De opname van Alexandra is gemaakt in 1912 aan boord van de 'Standart'. Alleen de bovenste helft van de camera is te zien, maar

hier bevinden zich ook de weinige opvallende onderdelen van een Kodak Panoram. Herkenbaar zijn de blinkende bovenkant van de klep aan de voorzijde en het blinkende zoekerkapje. Uit de manier waarop Alexandra de camera vasthoudt kan men bovendien afleiden dat de draagriem aan de linkerkant van de box zit (van voren gezien). Deze onderdelen, plus de vorm van de camera, komen overeen met een Kodak Panoram. Rest alleen de vraag of het een no. 1 of een no. 4 betreft. De afmetingen van beide camera's vormen het enige grote verschil. De no. 1 is veel kleiner dan de no. 4. Mijn eigen inschatting is dat Alexandra een no. 4 vasthoudt. Enige twijfel blijft echter bestaan. Marvin Lyons, specialist op het gebied van de Russische geschiedenis en auteur van een standaardwerk over de Romanovs, schrijft in een brief die ik van hem mocht ontvangen, dat Alexandra naast 'gewone' Kodak boxcamera's ook een Kodak Panoram gebruikte.

Foto 3. Olga of Tatiana met een no. 2 Bulls-eye.

Foto 6. De moeder van Nicolaas II, keizerin Maria Feodorovna, wachtend op haar definitieve vertrek uit Rusland in 1919. De panoramacamera heeft de kenmerken van een No. 4 Panoram Kodak. Panoramacamera's van andere fabrikanten, zoals bijvoorbeeld de Al-Vista, lijken enigszins op Kodaks maar verschillen wezenlijk in de details.

Foto 6:

De moeder van Nicolaas, keizerin-weduwe Maria Feodorovna, had ook een no. 4 Panoram Kodak. Er is een bijzondere foto van haar waarop ze deze camera vasthoudt. De opname is gemaakt op 11 april 1919 terwijl ze staat te wachten op de afvaart van het schip HMS Marlborough, waarmee ze definitief uit Rusland vertrekt. De foto is afgedrukt in: 'Russia in original photographs 1860 - 1920' op pagina 210. Identificatie is in dit geval gemakkelijk. De klep aan de voorkant is open en het roterende objectief is goed te zien. Ook andere onderdelen, zoals de zoeker, zijn afgebeeld en de afmetingen zijn duidelijk die van een no. 4 Panoram. Tevens bevestigt Marvin Lyons, in de al genoemde

correspondentie, dat Maria Feodorovna een Kodak Panoram gebruikte. Verder deelt hij nog mee dat haar dochters Xenia en Olga Alexandrovna Kodak Panorams en Kodak boxcamera's bezaten.

Dat er panoramafoto's gemaakt werden door mensen uit de hofkringen blijkt ook uit een panoramafoto die ik ken. Deze is gemaakt rond 1913 te Livadia bij het vertrek van de Emir van Bokhara. De originele opname bevindt zich in een album van Anna Vyubova, vriendin van Alexandra (9). Wie deze opname heeft gemaakt is echter niet duidelijk.

Uit de opnamen in categorie 3 valt niet veel te

concluderen. Er zijn enkele onduidelijke foto's van Tatiana waarop zij een balgcamera lijkt te gebruiken. Dit is echter zo onzeker dat ik er verder geen enkele conclusie aan wil verbinden.

Ook valt op dat er voornamelijk boxcamera's werden gebruikt. Naast de foto's van Tatiana ken ik één opname van Alexandra uit 1912 met een horizontaal balgcameraatje. De afbeelding is echter te klein om hierover iets meer te kunnen zeggen.

Uit diverse opnamen blijkt verder dat er meer dan één boxcamera aanwezig was in het gezin. Op meerdere foto's ziet men namelijk de tsarina en/of haar dochters met ieder een camera in de hand. Waarschijnlijk had ieder zijn eigen toestel. Hoewel alleen een eenduidige identificatie van de no. 2 Bulls-eye mogelijk is, is het duidelijk dat de andere toestellen, zo het al geen no. 2 Bulls-eyes betreft, van een soortgelijke eenvoudige aard waren. Zie hiervoor de alternatieven uit het overzicht aan het begin van dit artikel.

De fotografie van de Romanovs

Ik weet niet wanneer Alexandra is begonnen met het nemen van foto's. De vroegste foto uit mijn overzicht waarop zij een camera heeft, werd ongeveer in 1905 genomen. Wanneer de vier dochters zijn begonnen met fotograferen is mij eveneens onbekend. De eerste opnamen uit mijn overzicht waarop zij een camera hebben zijn:

- Olga zomer 1907, zij is dan 11 jaar;
- Tatiana juli 1909, 12 jaar;
- Marie ongeveer 1913, ± 14 jaar;
- Anastasia 1910, 9 jaar oud.

Van Alexis met camera heb ik geen foto gevonden. Er is mij wel een opname bekend, die hij heeft gemaakt. Deze dateert uit 1916 als hij 12 jaar oud is.

Wat Nicolaas betreft zijn mij in het geheel geen foto's bekend, hoewel hij toch gefotografeerd schijnt te hebben. Al in 1886 heeft hij les gekregen in de fotografie, op initiatief van zijn vader Alexander III (1). Bovendien wordt melding gemaakt van foto's van zijn wereldreis in 1890 - 1891 (2). Hiermee is echter niet gezegd dat hij deze foto's ook zelf heeft genomen.

Een beschrijving van de biljartkamer van Nicolaas te Tsarskoje Selo wijst er ook op dat hij zelf foto's maakte. Hier bewaarde hij namelijk zijn albums met foto's, gemaakt gedurende een periode van meer dan 20 jaar. Er wordt ook opgemerkt dat Alexandra en elk van de kinderen hun eigen albums hadden. Verder wordt nog vermeld dat Nicolaas preciezer werkte bij het opklappen dan de andere gezinsleden (9).

Al deze opmerkingen doen vermoeden dat ook Nicolaas fotografeerde. Welke camera's hij hiervoor gebruikte blijft echter onbekend.

De grote belangstelling van Alexandra en de

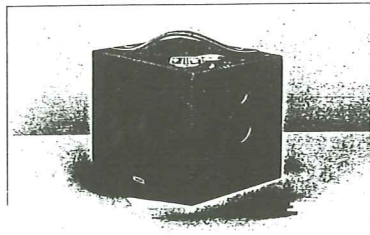
grootvorstinnen voor de fotografie wordt duidelijk door het relatief grote aantal foto's waarop zij een camera bij zich hebben. Ook het enorme aantal gemaakte foto's wijst hierop. In het Staatsarchief van de Russische Federatie in Moskou bevinden zich meer dan honderd albums van de Romanovs met tussen de 100 en 1500 foto's per stuk (5). Voor het afdrucken van al deze foto's was er zelfs een speciale fotograaf in dienst, de heer Hahn-Jagel (6).

Ondanks de keuze voor een eenvoudige camera zoals de no. 2 Bulls-eye, waarbij er nagenoeg geen instelmogelijkheden zijn, blijkt er door een of meer dames toch geëxperimenteerd te zijn. Een opname laat Anastasia's zelfportret zien, gemaakt met behulp van een spiegel. Een andere foto uit 1912 is nog interessanter door toepassing van dubbele belichting van de film. In deze foto zien we Anastasia liggend op een sofa, terwijl een doorzichtige 'geest' over haar heen staat gebogen. Met een Kodak box zoals bijvoorbeeld de no. 2 Bulls-eye is dit technisch gezien gemakkelijk te realiseren omdat er geen bescherming is tegen dubbelopnamen. Men werd geacht niet te vergeten de film te transporteren. Of de fotograaf hierbij advies heeft gekregen van een meer ervaren fotograaf of zelf op het idee is gekomen, bijvoorbeeld naar aanleiding van een onbedoelde dubbelbelichting, is mij verder niet bekend. De foto's die het gezin maakte hebben over het algemeen mensen en gebeurtenissen als onderwerp. Voor mij zit de grote charme van de foto's in hun spontaniteit en ongeunsteldheid. Hun camerakeuze had dan ook niet beter kunnen zijn. Het grote voordeel van boxcamera's ten opzichte van balgcamera's is dat boxen snel gereed zijn om een gebeurtenis vast te leggen en dus uitermate geschikt voor het maken van spontane foto's. Openen van de camera en uittrekken van de balg zijn niet aan de orde. In veel opnamen van de Romanovs zien we dat bijna altijd de camera aan de draagriem wordt vastgehouden en niet in een fototas zit. Hierdoor konden zij op de juiste momenten snel reageren, met spontane en nog altijd boeiende foto's als resultaat.

De keuze van de dames Romanov voor de no. 4 Panoram komt overeen met de voorkeur voor de no. 2 Bulls-eye. Een camera met alleen de noodzakelijkste instelmogelijkheden, die bovendien snel gebruiksklaar was, voldeed bijbaar het beste aan hun wensen.

De Romanovs hebben zo lang mogelijk foto's gemaakt. Uit hun dagboeken blijkt dat ze tot aan de laatste maanden van hun gevangenschap nog de beschikking hadden over minstens één camera. Er zijn ook diverse door hen gemaakte opnamen uit deze periode bekend. Radzinsky schrijft hierover in zijn boek: 'De laatste tsaar: het drama van Nicolaas II' dat bij hun aankomst in Jekaterinburg, de laatste gevangenis, hun bagage werd doorzocht en het toestel van Alexandra in beslag werd genomen. Bovendien blijkt uit het wachtjournal van Joerovski, leider van de groep bewakers/

No. 2 BULL'S-EYE KODAK

THIS instrument continues to be the leader among box-form cameras. It is to the last degree simple in operation, yet lacks none of the features necessary to securing the best pictures. It can be easily and quickly opened for loading and removing the film after exposures have been made.

The lenses are carefully selected and tested and universally give good results. The covering is seal grain leather of the finest quality, and the fittings are nickel-plated.

For square pictures, $3\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches. Capacity, 19 exposures without reloading. Size of Kodak, $5\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Weight, 22 ounces. Lens, meniscus achromatic, fixed focus, $4\frac{1}{2}$ inches. Shutter, Eastman Rotary. (See page 13.) Brilliant finder and socket for tripod screw.

THE PRICE

No. 2 Bulls-Eye Kodak fitted with meniscus achromatic lens, ...	\$8.00
N. 2. Film Cartridge, 12 exposures, $3\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches, ...	40
Ditto, 6 exposures, ...	20
Ditto, "Double-Exposure" Cartridge, 6 exposures, ...	20
Kodak Portrait Attachment, ...	20
Black Solo Leather Carrying Case, with shoulder strap, ...	1.50

[33]

Uit: 'Kodaks and Kodak supplies for 1906'.

moordenaars, dat Tatiana en Marie op 11 juli 1918 vroegen of ze hun fototoestel terug konden krijgen. Dit kan betrekking hebben op de al genoemde camera van Alexandra, maar ook op een of meerdere andere camera's. Na de moord op het gezin werden de bezittingen ingepakt en door Joerovski naar de 'Centrale Staatsarchieven van de Oktoberrevolutie' in Moskou gebracht (2). Of de camera('s) hiervan deel hebben uitgemaakt heb ik niet kunnen achterhalen. Waar de camera('s) zich op dit moment bevinden, als ze nog bestaan, is mij ook niet bekend. De fotoalbums zijn bij het vertrek van de Romanovs uit hun eerste gevangenis te Tsarskoje Selo, in eerste instantie daar achtergebleven en pas later naar hun tweede gevangenis in Tobolsk gestuurd. Vanaf daar zijn ze meegegaan naar de derde en laatste gevangenis in Jekaterinburg (2) en vervolgens naar het al genoemde archief in Moskou, waar ze zich nog altijd bevinden. Het archief heet nu 'Staatsarchief van de Russische Federatie'.

De no. 2 Bulls-eye

Deze camera werd door Kodak op de markt gebracht in 1896. Op dat moment was het een van de eenvoudigst te bedienen Kodaks. Afgezien van de Pocket Kodak uit 1895 en no. 2 Bullet uit 1895 waren de oudere boxcamera's, zoals de Regular Kodaks, Ordinary Kodaks en Daylight Kodaks, al achterhaalde ontwerpen. De no. 2 Bulls-eye was een eenvoudig, maar degelijk gemaakt, toestel voor opnamen van 9×9 cm. De buitenkant was afgewerkt met echt leer en het binnenwerk bestond uit gelakt kersehout (14, 15). Door toepassing van enkele nieuwe vindingen en de eenvoudige bediening was de no. 2 Bulls-eye een gebruikersvriendelijke camera. Het daglichtrolfilmsysteem op spoelen was pas sinds kort in gebruik en vormde op dat

moment het eenvoudigste laadsysteem.

Ook het bekende rode venster, waardoor de nummering op de papieren beschermrol van de film zichtbaar was, was een nieuwe vinding en droeg bij aan het gebruiksgemak van de no. 2 Bulls-eye. De instelmogelijkheden van de sluiters waren beperkt tot 'instant' en 'time', in te stellen middels een klein schuifje bovenop de camera. Bij normaal gebruik hoefde men hiervan geen gebruik te maken.

Door middel van een ander schuifje kon men kiezen uit drie diafragmaopeningen. Als het schuifje volledig was ingeduwd, was de grootste opening in gebruik. Volgens de gebruiksaanwijzing moest men deze gebruiken voor alle opnamen in normale zonnige omstandigheden. De twee kleinere openingen waren bedoeld voor opnamen in extreem zonnige omstandigheden of voor lange belichtingstijden buiten en binnen. De eenvoudige roterende sluiters hoefde ook niet gespannen te worden, maar was altijd klaar voor actie. Een afstandinstelling ontbrak ook en de camera maakte scherpe opnamen van ± 2 meter tot oneindig. Voor het maken van dichtbij opnamen, met name portretten, was er een voorzetlens verkrijgbaar, die in de ronde opening in het voorfront geklemd diende te worden. Indien men niet wilde experimenteren hoefde men dus niets in te stellen. Van de no. 2 Bulls-eye zijn tot 1913, het laatste productiejaar, 257.000 exemplaren gemaakt. De verkoopprijs bedroeg \$ 8.

De no. 4 Panoram

In 1899 werd het eerste model van de no. 4 Panoram Kodak uitgebracht. Tevens was dit de eerste Kodak panoramacamera. Na korte tijd, in november 1900 verscheen een verbeterd model, voorzien van de klep waarachter het objectief zat als men de camera niet gebruikte. Ook bij deze camera hadden de ontwerpers gestreefd naar een eenvoudige constructie en groot bedieningsgemak. De zwenkende lens maakte een hoek van 142 graden en door een binnenin de camera aan het objectief bevestigde en meedraaiende koker met verticale gleuf werd de film van de ene kant naar de andere in een fractie van een seconde belicht. Hiermee werd een opname gemaakt van $\pm 9 \times 30$ cm (14, 15). De constructie is verbluffend eenvoudig en het inwendige van een Panoram is dan ook nagenoeg leeg. Bovenop de camera bevinden zich de onderdelen om de Panoram te bedienen. Er is een kleine hendel, die men naar links en rechts kan draaien en vastklemmen, waardoor de gecombineerde sluiters/objectief gespannen wordt. Men kan het hendeltje in twee standen vastzetten, afhankelijk van de veerspanning die men wenst. Volgens het instructieboekje was de eerste stand voor normale zonnige omstandigheden en de tweede voor opnamen bij bijzonder fel licht, zoals bijvoorbeeld aan het strand. Verder is er een knop om de sluiters te ontspannen en dus de opname te maken. Bovenop de camera bevindt zich ook, behalve de filmtransportsleutel, de kleine reflexzoeker

Overzicht van kenmerken van Kodak boxcamera's die veel op elkaar lijken

	2 Bulls- eye	2 Bullet	2 Bulls- eye	Special	2 Bullet	Special
productie van/tot	1896-1913	1896-1902	1898-1904	1898-1904	1899-1913	1897-1899
afmetingen b x h x l cm	11,4 11,7 14,6	11,4 11,4 15,2	12 12 17,1	10,7 10,7 15,2	11,1 11,7 14,9	11,4 11,4 14,6
positie zoeker	midden boven lensopening	midden boven lensopening	rechter bovenhoek	rechter bovenhoek	midden boven lensopening	midden boven lensopening
vorm zoeker (1)	rond	vierkant	vierkant	vierkant	rond	rond
positie film- transportsleutel	links voor op camera	links voor op camera	links voor op camera	links voor op camera	links voor op camera	links voor op camera
uitvoering opening voor sleutel	verdiept	verdiept	verdiept	verdiept	niet verdiept	niet verdiept
positie riem	boven van rechts voor naar links achter	boven van rechts voor naar links achter	boven van rechts voor naar links achter	boven van rechts voor naar links achter	boven van rechts voor naar links achter	boven van rechts voor naar links achter
positie schuif (2)	linkerkant midden van onderrand	linkerkant midden van onderrand	linkerkant meer naar achteren van onderrand	linkerkant midden van onderrand	geen schuifje	linkerkant midden van bovenrand
deur plaathouder	geen	linkerkant achter	geen	linkerkant achter	geen	geen
bijzonderheden						spanknop voor sluiter onder lensopening

(1 Betreft de vorm van de inrijopening bovenop de camera

(2 Betreft schuifje om binnenwerk te ontgrendelen

die het mogelijk maakt de hoogte van het beeld te beoordelen. Met behulp van een V-vormige streep in het leer kan men inschatten wat er in de breedte op de film komt. Ook bij de Panoram is het motto uit 1888: 'Pull the cord, press the button, turn the key' gehandhaafd gebleven, zij het in aangepaste vorm. Van 1900 tot juni 1924, het laatste productiejaar van de no. 4 Panoram, zijn er meer dan 18000 gemaakt. De camera kostte \$ 20 (14, 15).

Conclusie

Terugkerend op de vraag die ik mij aan het begin van dit artikel stelde, kan ik concluderen dat in ieder geval de vrouwelijke leden van het gezin Romanov hoofdzakelijk, en misschien uitsluitend, Kodak boxcamera's gebruikten, waaronder met zekerheid de no. 2 Bulls-eye. In het gezin waren ook andere camera's aanwezig, zoals een Panoram Kodak en minstens één balgcamera. De opnamen worden gekenmerkt door spontaniteit en ongedwongenheid en hebben voornamelijk mensen en gebeurtenissen als onderwerp. Hun camerakeuze is dan ook in overeenstemming met de door hen beoefende vorm van fotografie. Verder valt op dat al op jonge leeftijd werd begonnen met fotograferen en dat de fotografie zo belangrijk was dat zelfs in gevangenschap een camera werd meegenomen.

Literatuur

1. Daniela Mrazkova and Vladimir Remes, 'Early soviet photographers', Oxford: Museum of Modern Art, 1982 (ISBN 0905836278)
2. Edward Radzinsky, 'De laatste Tsaar: het drama van Nicolaas II', Amsterdam, Balans, 1993 (ISBN 90-5018-203-8)
3. Virginia Cowles, 'De laatste Tsaar en Tsarina', Baarn, In den Toren, 1979 (- 90-6074-093-9)
4. Marvin Lyons, 'Nicholas II: the last Tsar', London, Routledge & Kegan Paul, 1974 (ISBN 0-7100-7802-1)
5. Prince Michael of Greece, 'Nicholas and Alexandra: the family albums', London, Tauris Parke Books, 1993 (ISBN 1- 850434-94-8)
6. Dominique Paoli en Cyrille Boulay, 'Nicolaas II en zijn familie: herinneringen aan een tsarenfamilie', Haarlem, Schuyt & Co., 1993 (ISBN 90-6097-340-2)
7. Robert Massie, 'Nicolaas en Alexandra: de intieme geschiedenis van de laatste tsarenfamilie', Amsterdam, Paris, 1968
8. Paul and Beatrice Grabbe, 'The private world of the last Tsar: in the photographs and notes of General Count Alexander Grabbe', London,

Collins, 1985
(ISBN 0-00-272636-x)

9. Anna Vyrubova, 'The Romanov family album' introductory text Robert K. Massie, New York, Vendome Press, 1982 (ISBN 0-86565-019-5)
10. Marvin Lyons, 'Russia in original photographs 1860 - 1920', London, Routledge & Kegan Paul, 1977 (ISBN 0-7100- 8653-9)
11. 'Russische Photographie 1840 - 1940', Berlin, Ars Nicolai, 1993 (ISBN 3-89479-005-9)
12. Pierre Gilliard, 'Het tragische lot van Nikolaas II en zijn gezin: dertien jaren aan het Russische hof, 1905- 1918', Den Haag, Van Stockum, 1922
13. J.C. Trewin, 'Tutor to the Tsarevich: an intimate portrait of the last days of the Russian Imperial family' compiled from the papers of Charles Sydney Gibbes, London, MacMillan, 1975 (ISBN 0-333-17102-0)
14. Brian Coe, 'Kodak cameras: the first hundred years', Hove, Hove Foto Books, 1988 (ISBN 0-906447-44-5)
15. Jim & Joan McKeown, 'Collectors guide to Kodak cameras', Grantsburg (Wis.), Centennial Photo Service, 1981 (ISBN 0-931838-029)